

Дерманська Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

Dermanska Liudmyla

Chortkiv Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Business
West Ukrainian National University

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ФІСКАЛЬНІ НАСЛІДКИ

У статті розглянуто особливості зовнішньоекономічної діяльності України в умовах розвитку міжнародних економічних відносин та визначено вплив системи оподаткування під час увезення товарів на територію України на фінансові наслідки для внутрішніх пріоритетів держави. Зокрема, проведено аналіз обсягів сплачених податків під час імпорту, а саме податку на додану вартість, акцизного податку та мита. Особливу увагу приділено питанням, що стосуються наповнення бюджету, а саме сконцентровано увагу на структуру об'єктів, з яких було сплачено акцизний податок за імпорту. Зокрема, розкрито важливість такої інструментарію регулювання зовнішньоекономічної діяльності, як увізні мита, однак його частка у структурі митних платежів не є найбільш суттєвою, а нарахування з податку на додану вартість значно перевищують надходження з мита під час увезення товарів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна торгівля, податки, митна політика, фінансові наслідки.

Постановка проблеми. Державне управління зовнішньоекономічною діяльністю держави у цілому та митного регулювання на сучасному етапі становлення торговельних відносин стають вагомими в умовах глобальної конкуренції та захисту національних економічних інтересів держави. Тільки ефективно діючий механізм митного регулювання є вагомою умовою для проведення активної комплексної митної політики, а також вирішення митними органами проблем у напрямі забезпечення економічної безпеки країни, захисту її економічних інтересів та наповнення бюджету України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у вирішення проблемних аспектів та подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності зробили О. Амоша, А. Дем'яненко, Т. Миролюбова, А. Осадчук, А. Лозенко, В. Геєць, А. Яковлев, В. Кравченко, О. Чувпило, В. Новицький, С. Казанцев, Е. Янковський, В. Щербак та ін. Проте зауважимо, що недостатньо дослідженим залишається питання стосовно економічних та фінансових наслідків зовнішньоекономічної діяльності в контексті імпортозалежності економіки держави.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення особливостей зовнішньоекономічної діяльності України в умовах становлення міжнародних економічних відносин та дослідження впливу податку на додану вартість, акцизного податку та мита під час

увезення товарів на територію України на фінансові наслідки для внутрішніх пріоритетів держави.

Виклад основного матеріалу. Товари, що імпортується в Україну, підлягають обкладанню податками та зборами. Митно-податкове навантаження є основним регуляторно-правовим засобом державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання, комплексом правових заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств економічного характеру. Під час увезення на митну територію України товари підлягають оподаткуванню митом, податком на додану вартість, а окремі їх види ще й акцизним податком.

Зазначені види податків є непрямими, оскільки останнім платником є споживач товару, на якого зазначені податки перекладаються шляхом надбавки до ціни. Тому який фінансовий наслідок щодо наповнення державного бюджету має результативність зовнішньоекономічної діяльності нашої держави, розглянемо далі (рис. 1).

Сукупний обсяг експорту товарів у 2019 р. з показником 50 054,6 млн дол. є нижчим за показник у 2014 р., який становив 53 901,7 млн дол., наведені дані показують слабкі позиції вітчизняних експортерів та дисбалансованість дій держави у відповідному секторі. За досліджуваний період експорт з України переважав імпорт лише один раз, у 2015 р., на суму 610,7 млн дол.

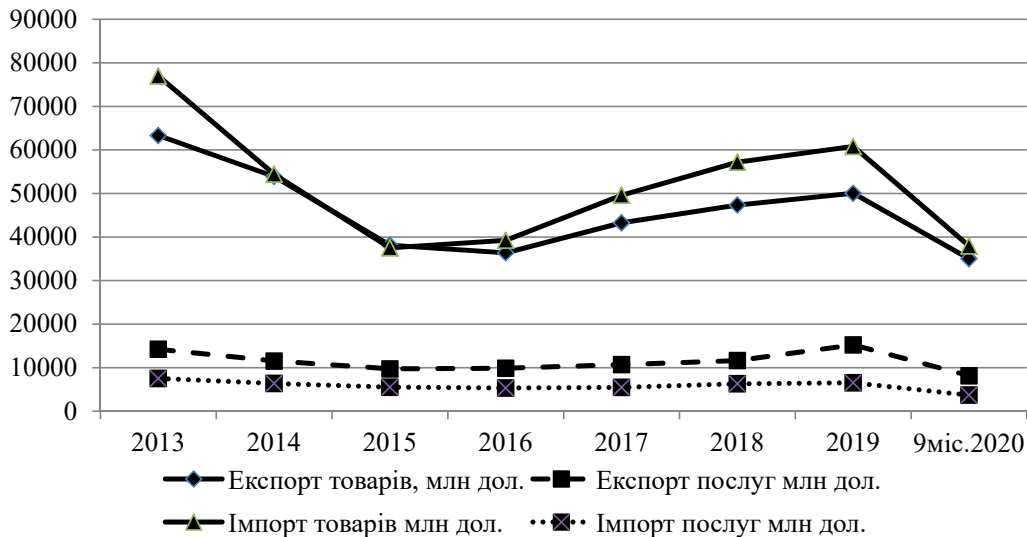

Рис. 1. Динаміка експорту/імпорту товарів та послуг в Україні за 2013 р. – 9 міс. 2020 р.

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Із метою обчислення ПДВ базою оподаткування імпортованого товару (у тому числі наданого нерезидентом на умовах товарного кредиту) є договірна (контрактна) вартість такого товару, але не нижче митної вартості цих товарів, визначеної відповідно до Митного кодексу, з урахуванням мита та акцизного податку, що підлягають сплаті і включаються до ціни товарів. Тому доцільно розглянути частку ПДВ з імпортних товарів у структурі доходів державного бюджету за 2016 р. – грудень 2020 р. (рис. 2).

Питома вага надходжень податку на додану вартість із увезених на територію України товарів у структурі доходів державного бюджету у січні-листопаді 2020 р. зменшилася до 25,8%, а в 2016 р. становила 29,4%, у 2017 р. – 31,6%, у 2018 р. – 31,8%, у 2019 р. – 29,0%. Фактичні надходження від ПДВ із увезених на терито-

рію України товарів до державного бюджету за 2019 р. становили 289 760,4 млн грн, у тому числі до загального фонду – 287 388,4 млн грн. Зокрема, звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій із увезення на митну територію України вітроенергетичних установок, сонячних панелей та трансформаторів з 01.01.2019 призвело до втрат бюджету близько на 8,9 млрд грн [4].

Різновидом непрямих податків на високорентабельні й монопольні товари є акцизний податок. Як і ПДВ, він включається у ціну продукції та сплачується її кінцевими споживачами. Акцизний податок належить до специфічних акцизів, оскільки стягується він за диференційованими ставками та має вузьку базу оподаткування. Акцизний податок на відміну від ПДВ є дуже чутливим до зміни кон'юнктури ринку. У пері-

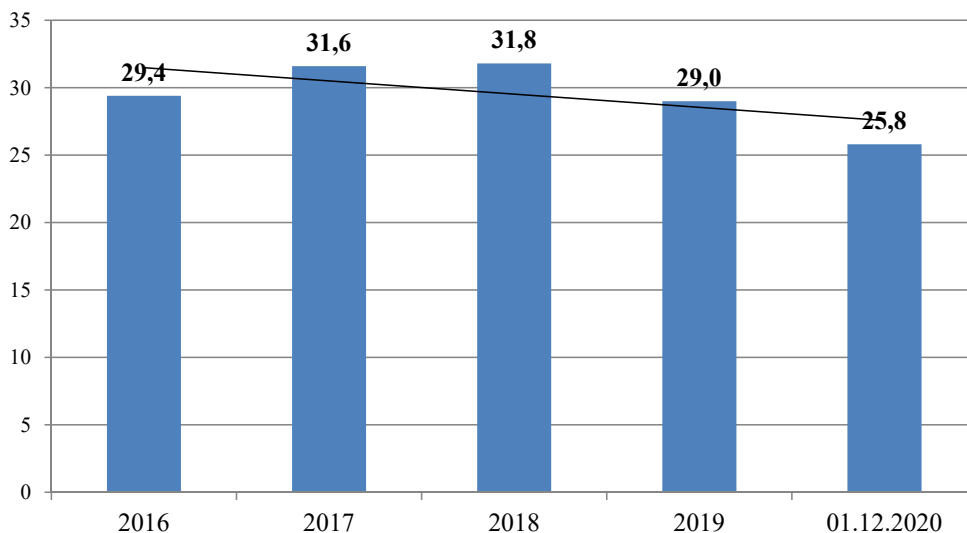

Рис. 2. Частка ПДВ з імпортних товарів у структурі доходів державного бюджету за 2016 р. – грудень 2020 р.

Джерело: розроблено автором на основі [3; 4]

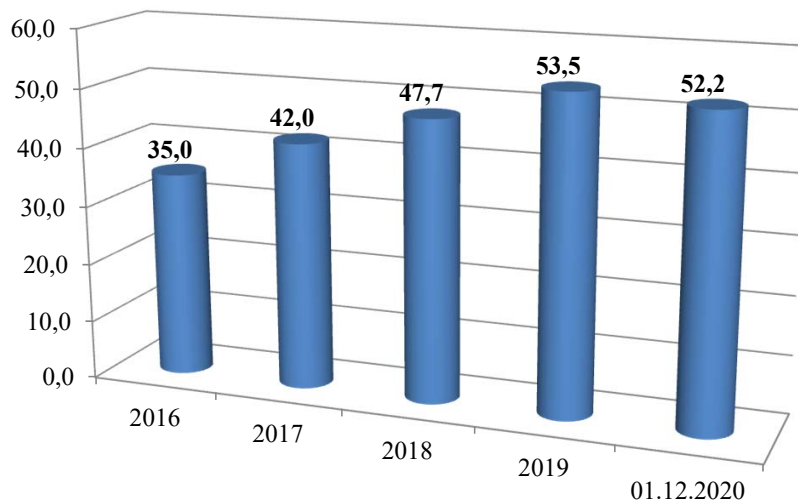

Рис. 3. Динаміка надходження акцизного податку від увезених на територію України товарів, млрд грн.

Джерело: розроблено автором на основі [4]

оди економічного спаду надходження від акцизного податку суттєво скорочуються, оскільки товари, які ним оподатковуються, не належать до товарів першої необхідності, і споживачі від них легко відмовляються.

Окрім того, акцизний податок сплачується не на всіх стадіях просування товару від виробника до споживача (як ПДВ), а лише один раз – під час їх реалізації (як правило, першій) чи ввезення на територію України (рис. 3).

Акцизний податок з увезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету в 2019 р. надійшов у сумі 53,5 млрд грн. Зростання надходжень акцизного податку з увезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) до державного бюджету у 2019 р. порівняно з 2018 р. пояснюється зростанням обсягів імпорту деяких підакцизних товарів у 2019 р., зокрема виноробної

продукції – на 21,5%, лікєро-горілчаних виробів – на 5,9%, тютюнових виробів – на 16,5% [4].

Досліджуючи питання, що стосується наповнення бюджету, доцільно звернути увагу на структуру об'єктів, з яких було сплачено акцизний податок за 2019 р. (рис. 4).

Загалом сума акцизного податку з увезених товарів в Україну в 2019 р. становила 53,5 млрд грн. Основними підакцизними товарами, що формували об'єкт оподаткування за імпорту, були: нафтопродукти – 40,1%, тютюн та тютюнові вироби – 37,1%, алкогольні напої – 12,2%, транспортні засоби – 6,7%.

Увізне мито за економічним змістом і характером дії відносять до вартісних ринкових регуляторів балансу зовнішньоторговельного обороту, тобто як податок мито призводить до збільшення ціни товару і зниження його конкурентоспроможності. Однак увізне мито – важливий інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави, однак його частка у структурі митних платежів не є найбільш суттєвою. Так, сплата податку на додану вартість до бюджету значно перевищує надходження з мита за ввезення товарів [5].

Якщо акцентувати увагу на інструментах управління зовнішньоекономічною діяльністю, то доцільно розглянути увізне (імпортне) мито, яке нараховується на товари під час їх увезення на митну територію України. Вагомими напрямками застосування імпортного мита є:

- 1) формування сприятливих умов для зростання національного виробництва;
- 2) управління конкурентним впливом іноземних товарів на ринок України з метою встановлення добросовісної конкуренції;
- 3) вплив на діяльність суб'єктів господарювання і соціальну сферу як складник механізму ціноутворення;

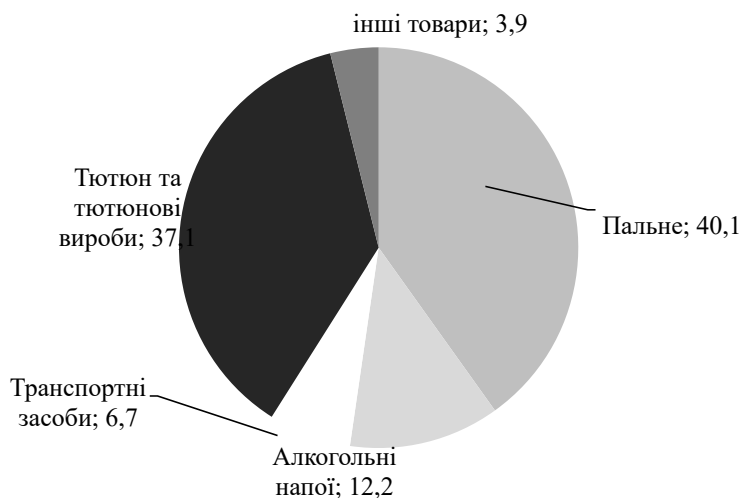

Рис. 4. Надходження акцизного податку до державного бюджету залежно від об'єкта оподаткування у 2019 р., %

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Рис. 5. Обсяги та частка ввізного мита у структурі доходів державного бюджету за 2016 р. – грудень 2020 р.

Джерело: розроблено автором на основі [3; 4]

4) створення раціональної структури споживчого ринку, що будується на збалансованій пропозиції внутрішніх і зовнішніх ресурсів;

5) захист економіки від потенційних збитків від іноземних виробників;

6) зростання величини дохідної частини державного бюджету;

7) сприяння досягненню оптимального торговельного балансу, валютних витрат і надходжень;

8) рішення торговельно-політичних цілей у міжнародній економічній діяльності державами [2].

Обсяг надходжень увізного мита до бюджету в 2019 р. дорівнював 29 855,4 млн грн. Укріплення офіційного обмінного курсу гривні, який у середньому за 2019 р. становив 25,8 грн/дол. США за врахованого в бюджеті середньорічного прогнозного обмінного курсу на 2019 р. 28,2 грн/дол. США, вплинуло на недовиконання надходжень до бюджету сум увізного мита. У 2019 р. відносно 2018 р. надходження увізного мита зросли на 12,4%, або на 3 295 млн грн, що зумовлено зростанням обсягу імпорту товарів на 6,3%.

Установлені тенденції є свідченням незахищеності зовнішньоторговельної сфери держави від впливу різнопланових дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Вагомим завданням для подолання наявних дисбалансів у сфері зовнішньоекономічної торгівлі повинна реалізовуватися ефективна вимогам часу модель зовнішньоекономічної діяльності. Як показують результати дослідження діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, існуюча модель є застарілою та неефективною і в подальшому не може забезпечити розвиток даної сфери.

Висновки. Існуючі тенденції потребують низку виважених управлінських рішень, підкріплених практичною економічною доцільністю не тільки у сфері фіскальної політики держави. Виходячи з проведеного дослідження, першочерговими дієвими заходами щодо вирішення проблемних питань мають стати:

- узгодження положень Митного та Податкового кодексів України, а також інших законодавчих актів, що регламентують діяльність митної системи у площині формування та реалізації державної фіскальної політики і захисту митних інтересів держави та суб'єктів господарювання;

- поетапна цифровізація державного регулювання та адміністрування митної діяльності, що в подальшому сприятиме зменшенню бюрократичного чинника, раціоналізації бюджетних видатків;

- розроблення комплексу дій стосовно підтримки вітчизняних експортерів у напрямі виходу на нові міжнародні товарні ринки;

- поліпшення стану матеріально-технічного забезпечення митниць у напрямі впровадження технологій автоматизації процесів митного контролю та митного оформлення щодо мінімізації корупційних дій та підвищення ефективної діяльності митних органів.

Указані заходи є першочерговими та доцільними, проте не вичерпними. Саме для повноцінного вирішення зазначеного переліку питань необхідний комплексний підхід до реалізації відповідної стратегії, базовою якою має бути концепція забезпечення митних інтересів держави та суб'єктів господарювання. Зазначене вище окреслює подальший вектор дослідження, що полягає у розробленні базових основ та принципів концепції фіскального забезпечення інтересів держави.

Список літератури:

1. Климик Г.В., Полевщиков А.А. Стратегія експортно-імпортного потенціалу України. URL: http://www.confcontact.com/20110531/ek_polev.htm (дата звернення: 01.05.2021).
2. Новікова К.І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm (дата звернення: 01.05.2021).
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.05.2021).
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk> (дата звернення: 01.05.2021).
5. Пугачевська К.С. Імпортозалежність та тарифне регулювання імпорту в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1(15). С. 56–63.

References:

1. Klymyk H.V., Polievshchikov A. A. Stratehiia eksportno-importnoho potentsialu Ukrainy [Strategy of export-import potential of Ukraine]. Available at: http://www.confcontact.com/20110531/ek_polev.htm (accessed 01 May 2021).
2. Novikova K.I. Cvitovyi docvid mytno-taryfnoho rehuliuвання ta mozhlyvosti yoho zastoцuvannya v Ukraini [World experience of customs and tariff regulation and possibilities of its establishment in Ukraine]. Available at: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm (accessed 01 May 2021).
3. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 1 May 2021).
4. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official site Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://www.mof.gov.ua/uk> (accessed 01 May 2021).
5. Puhachevska K.S. (2016) Importozalezhnist ta taryfne rehuliuвання importu v Ukraini [Import dependence and tariff regulation of imports in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho univrsytetu. Serii: Ekonomika* [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economics], vol. 1(15), pp. 56–63. (in Ukrainian)

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНЫ: ФИСКАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

В статье рассмотрены особенности внешнеэкономической деятельности Украины в условиях развития международных экономических отношений и определено влияние системы налогообложения при ввозе товаров на территорию Украины на фискальные последствия для внутренних приоритетов государства. В частности, проведен анализ объемов уплаченных налогов при импорте, а именно налога на добавленную стоимость, акцизного налога и пошлины. Особое внимание уделено вопросам, касающимся наполнения бюджета, а именно сконцентрировано внимание на структуре объектов, из которых был уплачен акцизный налог при импорте. В частности, раскрыта важность такого инструментария регулирования внешнеэкономической деятельности, как ввозная пошлина, однако его доля в структуре таможенных платежей не является наиболее существенной, а начисления по налогу на добавленную стоимость значительно превышают поступления от пошлины при ввозе товаров.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, международная торговля, налоги, таможенная политика, фискальные последствия.

FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE: FISCAL CONSEQUENCES

The article considers the peculiarities of Ukraine's foreign economic activity in the development of international economic relations and identifies the impact of the taxation system on the import of goods into Ukraine on the fiscal consequences for domestic priorities. In particular, it is analyzed the share of VAT on imported goods in the structure of state budget revenues for 2016-December 2020, the dynamics of excise tax on goods imported into Ukraine and depending on the object of taxation in 2019, the volume and share of import duties in the structure revenues of the State budget. Particular attention is paid to issues related to the filling of the budget, namely, attention is focused on the structure of objects from which excise tax was paid on imports. In particular, the importance of such tools for regulating foreign economic activity as import duties is revealed, but its share in the structure of customs duties is not the most significant, and VAT charges significantly exceed revenues from customs duties on imports. It is emphasized that the priority task to overcome the existing contradictions in the field of foreign trade should be the introduction of an effective and adequate to the requirements of the time model of foreign economic activity. Because, as the results of a study of the activities of domestic enterprises - subjects of foreign economic activity show, the current model is outdated and inefficient and can not ensure the development of this area. The current state of affairs requires a number of sound management decisions backed by political will and economic expediency, and most importantly, not only in the field of fiscal policy. Therefore, the study of the peculiarities of Ukraine's foreign economic activity in the development of international economic relations and determining the impact of value added tax, excise tax and duties on fiscal consequences for domestic priorities allows us to determine that for a full-fledged solution of this range of issues requires a comprehensive approach and the formation of an appropriate strategy, the fundamental basis of which should be the concept of ensuring the fiscal interests of the state.

Key words: foreign economic activity, international trade, taxes, customs policy, fiscal consequences.